

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ŻURAWIA 4 skr. pt. 24 00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04

ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

TELEFON DYŻURNY: 21-34-34

RODZAJE ZAGROŻEŃ I ZAJWISK NIEPOŻĄDANYCH ORAZ ICH OCENA W OPINII SPOŁECZNEJ

(Komunikat z badań)

Warszawa, luty 1985 r.

W badaniach przeprowadzonych przez Centrum w drugiej połowie 1983 roku za podstawę wyróżniania negatywnych zjawisk i zachowań przyjęto fakt ich społecznej nieakceptowalności, niezależnie od źródeł owej dezaprobaty. Źródłami tymi mogą być: przeświadczenie o szkodliwości danych zachowań dla jednostki, która je manifestuje, traktowanie danych zachowań jako zagrażających całej zbiorowości społecznej bądź też potępienie ich ze względu na niezgodność z pewnymi normami kulturowymi, etycznymi czy ideologicznymi. Badaniami objęto próbę 969 osób reprezentatywną dla ludności Polski ze względu na cztery cechy socjodemograficzne: płeć, wiek, wykształcenie i miejsce zamieszkania.

Lista faktów społecznych traktowanych przez współczesnych Polaków jako groźne lub szkodliwe została ustalona na podstawie uzyskanych odpowiedzi na pytanie otwarte. Sporządzony w ten sposób wykaz postrzeganych zjawisk patologicznych stanowi pierwszą kolumnę w tabeli 1. Zjawiska te, uhierarchizowane według stopnia przypisywanej im przez osoby badane szkodliwości i płynących z ich strony zagrożeń tworzą drugą, komplementarną do pierwszej, kolumnę tabeli¹.

Zestawienie obu kolumn tabeli 1 dość wyraźnie ukazuje specyficzną topografię negatywnych zjawisk społecznych, tak jak je określa postrzegana częstość występowania poszczególnych zjawisk oraz poczucie zagrożenia nimi i ocena ich szkodliwości.

Okazuje się mianowicie, że najczęściej dostrzega się przestępczość kryminalną i gospodarczą (wskaźnik częstości - nasycenia - 129,4%², następnie zjawiska uznane przez medycynę za jednostki chorobowe (70,1%), zagrożenia związane z życiem publicznym (48,4%), z obyczajowością i mechanizmami życia społecznego (31,6 i 35,4%) oraz niskie morale w pracy zawodowej (20,0%). Rzadziej są postrze-

¹ W kolumnach wymieniono jedynie te zjawiska patologiczne, które przynajmniej w jednym przypadku uzyskały więcej niż 5% wskazań. Pełny ich wykaz zawiera tabela 1 z aneksu.

² Wartości wskaźników obliczono według szczegółowego wykazu zamieszczonego w aneksie w tabeli 1, sumując procenty wskazań odnoszących się do poszczególnych zjawisk.

Tabela 1

		w procentach	
I		II	
Zjawiska groźne i szkodliwe	Wskazania	Zjawiska najgroźniejsze	Wskazania
1. Alkoholizm	39,1	1. Alkoholizm	26,4
2. Narkomania	27,8	2. Narkomania	15,7
3. Chuligaństwo	25,7	3. Pijaństwo	15,6
4. Pijaństwo	24,9	4. Chuligaństwo	13,5
5. Kradzieże	24,7	5. Kradzieże	11,8
6. Łapownictwo	17,3	6. Spekulacja	8,9
7. Brak kultury współżycia między ludźmi	16,3	7. Łapownictwo	7,7
8. Spekulacja	16,3	8. Zabójstwa	7,7
9. Znieczulica społeczna	15,1	9. Znieczulica społeczna	7,4
10. Napady, rozboje	14,2	10. Napady, rozboje	7,3
11. Praca byle jaka	10,1	11. Nadużywanie zajmowanych stanowisk, czerpanie korzyści	5,3
12. Nadużywanie zajmowanych stanowisk czerpanie korzyści	9,8	12. Brak kultury współżycia między ludźmi	4,6
13. Zabójstwa	9,5	13. Gwałty	4,2
14. Protekcja	8,6	14. Praca byle jaka	4,1
15. Gwałty	8,2	15. Protekcja	3,6
16. Uchylanie się od pracy	6,6	16. Zobojętnienie	3,2
17. Egoizm, cwaniactwo	6,3	17. Uchylanie się od pracy	2,7
18. Zobojętnienie	5,6	18. Egoizm, cwaniactwo	2,0

gane wykroczenia przeciwko wspólnemu dobru (8,2%), zła organizacja pracy (7,2%), zagrożenia zewnętrzne (5,5%), a także - co znamienne - patologia życia rodzinnego (4,2%).

Drugim, nie mniej ważnym wymiarem obrazu negatywnych zjawisk społecznych w Polsce jest ocena szkodliwości poszczególnych zjawisk

oraz poczucie zagrożenia z ich strony. Z tego punktu widzenia jako najgroźniejsze jawią się następujące sfery zjawisk społecznych:

I - przestępczość kryminalna i gospodarcza (chuligaństwo, kradzieże, spekulacja, łapownictwo, zabójstwa, napady, rozboje, gwałty, oszustwa) - 68,2%³; zjawiska uznane przez medycynę za jednostki chorobowe (alkoholizm, narkomania, nałogowe palenie tytoniu, stresy, choroby psychiczne) - 51,9%;

II - stosunki między ludźmi (znieczulica społeczna, brak kultury współżycia, zobojętnienie, egoizm, cwaniactwo, brak szacunku dla starszych, brak odpowiedzialności i tolerancji) - 18,9%; obyczajowość (pijaństwo, prostytutka, swoboda obyczajów wśród młodzieży) - 18,1%; mechanizmy życia społecznego (nadużywanie zajmowanych stanowisk i czerpanie z nich korzyści, protekcja, dezintegracja struktur społecznych, kryzys gospodarczy, biurokracja, niekompetencja decydentów, brak poszanowania porządku publicznego, ograniczanie swobód obywatelskich i pracowniczych) - 17,0%;

III - morale w pracy (praca byle jaka, uchylanie się od pracy, brak dyscypliny pracy) - 7,8%;

IV - zagrożenia zewnętrzne (wyścig zbrojeń, obca propaganda, restrykcje państw kapitalistycznych) - 3,9%; organizacja pracy (zła organizacja pracy, lekceważenie ludzi pracy, marnotrawstwo) - 3,4%; wykroczenia przeciwko wspólnemu dobru (dewastowanie przyrody i zabytków kultury, niszczenie przedmiotów i urządzeń publicznych) - 2,0%; rozkład życia rodzinnego - 2,0%.

Przedstawiony wykaz zagrożeń i negatywnych zjawisk, tak jak są one postrzegane i oceniane w opinii społecznej, może być zarazem traktowany jako swoisty rejestr tych zjawisk, które stanowią aktualne bądź potencjalne źródło destabilizacji struktur społecznych, przyczynę niepokoju, poczucia zagrożenia czy defetystycznych nastrojów oraz tych, które - w obecnych warunkach - stają się mniej lub bardziej akceptowaną normą postępowania. Z tego punktu widzenia jest zamienne, że w odczuciu przeciętnego Polaka, jego społeczeństwu zagraża przestępczość kryminalna i gospodarcza

³ Wskaźnik poczucia zagrożenia obliczono analogicznie jak wskaźniki częstości.

oraz alkoholizm i narkomania dwudziesto- i trzydziestokrotnie bardziej niż np. wyścig zbrojeń, obca propaganda, zła organizacja pracy czy wykroczenia przeciwko wspólnemu dobru (wskaźniki jak 68,2:2,0!).

Warto przy tym nadmienić, że zarówno postrzeżenie, jak i ocena zagrożeń społecznych nie zmieniają się w zależności od wyróżnionych cech socjodemograficznych osób badanych, takich jak: przynależność do określonej grupy społeczno-zawodowej, miejsce zamieszkania, wiek, płeć czy wykształcenie - współczynniki istotności statystycznej różnic na ogół nie sięgają nawet poziomu 0,05. Jedynie kobiety stosunkowo częściej niż mężczyźni wskazują na zagrożenia przestępczością kryminalną i upadkiem obyczajów, co można tłumaczyć ich obiektywnie większą bezbronnością wobec zjawisk patologicznych tego rodzaju.

Istotny - przede wszystkim dla prognozowania zachowań społecznych - jest także sposób postrzegania negatywnych zjawisk, wyrażających się głównie przeświadczeniem o ich ilościowym i jakościowym narastaniu, zmniejszaniu się lub stabilizacji. Na rozpoznanie tej kwestii pozwalają wypowiedzi osób badanych, które proszono, aby na podstawie własnej obserwacji i swojego doświadczenia orzekły, czy w naszym życiu społecznym poszczególne negatywne zjawiska występują ostarnio częściej czy też rzadziej. W tabeli 2 przedstawiono krańcowe oceny wyrażające odczucia respondentów pod tym względem⁴.

Godne odnotowania jest więc, że średnio około czternastokrotnie więcej osób jest zdania, że schorzenie życia społecznego w Polsce nasila się, przy czym - co znamienne - dotyczy to w mniejszym lub większym stopniu wszystkich zjawisk tego typu. Relacjonowane badania nie pozwalają na jednoznaczne wskazanie przyczyn tego fenomenu, a brak odpowiednich badań porównawczych nie daje

⁴ W tabeli zamieszczono jedynie wybrane zjawiska patologiczne odpowiadające wyróżnionym sferom zagrożeń społecznych. Pełny wykaz uzyskanych w tym zakresie wyników badania zawiera tabela 2 z aneksu.

Tabela 2

Rodzaj zjawisk	w procentach	
	rzadziej	częściej
Przestępczość kryminalna	2,0	27,4
Przestępczość gospodarcza	2,1	26,8
Narkomania	1,8	34,6
Naruszanie ogólnie przyjętych zasad postępowania w życiu prywatnym, zawodowym i politycznym	1,4	10,2
Pijaństwo	1,5	31,8
Nadużywanie zajmowanego stanowiska	2,1	25,0
Praca byle jaka	1,9	16,2
Marnotrawstwo mienia społecznego	1,9	20,5
Brak dyscypliny pracy	2,2	15,0

również podstawy do stwierdzenia, czy ma on charakter stały czy też przemijający, koniunkturalny.

Szersze omówienie badań sygnalizowanych w niniejszym komunikacie będzie zamieszczone w nr 2 lub 3 "Biuletynu CBOS" (R.Holly, "O negatywnych zjawiskach społecznych w świetle badania opinii").

ANEKS

Tabela 1. Zagrożenia społeczne w opinii badanych osób

w procentach

Sfery zagrożeń społecznych	Wskazania dotyczące	
	zjawisk groźnych i szkodliwych	największych zagrożeń
1	2	3
Przestępczość		
- chuligaństwo	25,7	13,5
- kradzieże	24,7	11,8
- spekulacja	16,3	8,9
- łapownictwo	17,3	7,7
- napady, rozboje	14,2	7,3
- zabójstwa	9,5	7,7
- gwałty	8,2	4,2
- ogólnie o przestępczości	5,9	3,6
- oszustwa	4,6	1,9
- przestępczość nieletnich	3,0	1,6
Zjawiska uznane przez medycynę za jednostki chorobowe		
- alkoholizm	39,1	26,4
- narkomania	27,8	15,7
- nałogowe palenie papierosów	1,7	0,4
- stresy	1,0	0,5
- choroba psychiczna	0,5	0,0
Zagrożenia dotyczące stosunków między ludźmi		
- brak kultury współżycia	16,3	4,6
- znieczulica społeczna	15,1	7,4
- egoizm, cwaniactwo	6,3	2,0
- zobojętnienie na wszystko, co się dzieje wokół	5,6	3,2
- brak szacunku dla osób starszych	2,2	0,7
- brak odpowiedzialności	1,6	0,6
- brak tolerancji w zakresie przekonań politycznych i światopoglądowych	1,3	0,4

cd. tabeli 1

1	2	3
Zagrożenia ze sfery obyczajowości		
- pijaństwo	24,9	15,6
- swoboda obyczajów wśród młodzieży	2,9	1,1
- prostytutka	2,8	1,1
- ruchy młodzieżowe (np. punkowie)	1,0	0,3
Mechanizmy życia społecznego		
- nadużywanie zajmowanych stanowisk, czerpanie korzyści	9,8	5,3
- protekcja	8,6	3,6
- sytuacja polityczna w kraju, podział społeczeństwa	4,7	2,2
- sytuacja gospodarcza	3,5	2,1
- biurokracja	3,0	1,6
- brak poszanowania porządku publicznego	2,5	0,7
- niekompetencja ludzi na stanowis- kach kierowniczych	2,3	1,1
- ograniczanie swobód obywatelskich i pracowniczych	1,0	0,4
Morale - praca zawodowa		
- praca byle jaka	10,1	4,1
- uchylanie się od pracy	6,6	2,7
- brak dyscypliny pracy	3,3	1,0
Wykroczenia przeciwko wspólnemu dobru		
- niszczenie przedmiotów i urządzeń publicznych	3,2	0,7
- niszczenie przyrody	2,2	1,2
- niszczenie zabytków kultury	0,3	0,1
Organizacja pracy		
- marnotrawstwo mienia społecznego	3,2	1,0
- zła organizacja pracy	2,2	1,3
- lekceważenie ludzi pracy	1,8	1,1

cd. tabeli 1

1	2	3
Zagrożenia zewnętrzne		
- wyścig zbrojeń	4,6	3,4
- obca propaganda	0,7	0,5
- restrykcje państw kapitalistycznych	0,2	-
Życie rodzinne - rozkład rodziny	4,2	2,0
Inne odpowiedzi	9,0	7,1
Brak opinii	1,6	1,1

2.
Tabela B. Częstotliwość występowania wybranych zjawisk w życiu społecznym

w procentach

Rodzaje zjawisk	Zdecydowanie rzadziej	Raczej rzadziej	Bez zmian, ale dość rzadko	Bez zmian, ale często	Raczej częściej	Zdecydowanie częściej	Trudno powiedzieć	Nie występuje wcale
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Narkomania	1,8	5,0	4,7	9,5	30,1	34,6	14,1	0,2
Pijaństwo	1,5	7,2	3,4	25,1	29,2	31,8	1,7	0,1
Swoboda obyczajów wśród młodzieży	1,4	3,5	7,8	24,2	28,2	21,7	12,3	0,9
Przestępczość kryminalna	2,0	6,6	3,1	21,4	33,5	27,4	6,1	0,1
Przestępczość gospodarcza	2,1	9,8	4,5	23,1	26,7	26,8	7,0	0,1
Kumoterstwo	1,2	5,1	4,9	26,2	27,5	29,1	5,6	0,4
Tzw. znieczulica społeczna	0,5	3,4	4,3	22,8	27,3	35,6	5,4	0,7
Niesłowność	1,9	6,5	8,9	34,4	21,0	15,0	12,0	0,3
Nieuczciwość	1,6	4,4	5,0	31,0	30,2	22,7	5,0	0,1
Marnotrawstwo mienia społecznego	1,9	11,2	5,8	30,5	25,3	20,5	4,5	0,3
Chuligaństwo	1,5	6,3	4,3	25,2	29,1	31,6	1,8	0,2
Łapownictwo	0,9	4,8	4,3	22,0	25,9	36,9	5,0	0,2
Uchylanie się od pracy	2,5	12,8	10,1	28,4	18,9	13,5	13,2	0,5
Chciwość	0,9	2,5	5,0	22,3	25,8	34,3	8,7	0,4

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Nadużywanie zajmowanego stanowiska	2,1	12,0	5,7	25,7	21,1	25,0	7,7	0,6
Biurokratyzm	1,7	6,6	4,4	27,9	21,8	31,7	5,5	0,4
Brak szacunku dla osób starszych	1,6	7,2	8,7	29,5	22,2	23,2	6,6	1,0
Brak dyscypliny pracy	2,2	13,0	7,9	33,3	19,6	15,0	8,3	0,7
Niepunktualność	4,2	12,0	11,4	34,7	16,5	9,4	11,0	0,8
Przestępczość nieletnich	1,6	5,7	6,8	21,3	26,8	22,7	14,5	0,6
Brak poszanowania przepisów porządkowych	2,7	10,6	7,0	32,8	21,6	14,3	10,1	0,9
Praca byle jaka	1,9	10,1	7,5	32,0	22,4	16,2	8,8	1,1
Naruszanie ogólnie przyjętych zasad postępowania w życiu prywatnym, zawodowym i publicznym	1,4	10,5	8,0	36,7	17,4	10,2	14,8	1,1
Czerpanie korzyści z układów nieformalnych, znajomości i stanowisk	1,8	6,0	3,3	30,3	22,6	30,5	5,1	0,4
Gotowość poniesienia ofiar na rzecz ogółu	30,2	27,4	13,4	4,0	4,6	1,7	10,5	8,3

cd. tabeli B.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Odważne gło- szenie poglą- dów	21,9	22,8	11,2	7,9	13,3	9,5	8,8	4,6
<i>Tch. rany</i> Tzw. szeroki gest	21,0	24,2	9,9	12,5	6,7	3,9	16,5	5,3